

Colomencs a les guerres de Cuba i Filipines

XAVIER PÉREZ GÓMEZ

AL final del segle XIX les darreres colònies espanyoles d'ultramar estaven en continu enfrontament armat amb Espanya. A Cuba la guerra fou gairebé ininterrompuda des del 1868 fins al 1898, amb tres conflictes importants: la *Guerra dels Deu Anys* (1868-1878), la *Guerra Chiquita* (1878-1895) i la de la *Independència* (1895-1898). Fou una contínua sagnia d'homes i de material que a la fi no serví per a res.

Catalunya, i en especial la seva burgesia comercial, tenia molts interessos i negocis a les Antilles espanyoles. El Principat hi exportava teixits, oli, vi i aiguardent, i n'importava cafè, sucre, rom, tabac i cotó; els catalans intervingueren activament en el comerç del tassall i en el d'esclaus;¹ a causa de tots aquests interessos aquí hom donà suport a l'acció de l'exèrcit d'ultramar espanyol, de tal manera que el 1869 es creà i subvencionà un batalló de Voluntaris Catalans, que fou enviat ràpidament a lluitar contra els rebels cubans. Amb el temps, quan la guerra ja es veia perduda, i sobretot des dels cercles polítics catalanistes es criticà l'inútil sacrifici de tants i tants joves catalans en les llunyanes terres de Cuba i Filipines.

Aquest article pretén fer un primer balanç de la participació de soldats colomencs en aquelles guerres colonials i en especial del cost humà. Hem intentat ser el més precisos possible, però la manca de suficients fons documentals ens fan ser cautelosos sobre els resultats finals de les nostres investigacions, tot i que creiem que són bastant fiables.

Soldats colomencs. Unitats i condicions de vida

El nostre estudi se centra sobretot en la guerra de Cuba de 1895-1898, però hem aplegat també algunes dades referents a la de 1868-

1. *Gran Enciclopèdia Catalana*, s.v. «Cuba», Barcelona, 1981.

1878 i la de Filipines. De les dades consultades, hem extret que en el darrer conflicte cubà, que enfrontà Espanya amb els independentistes i els Estats Units i finalitzà amb derrota espanyola el 1898, anaren a lluitar a Cuba un mínim de 64 mossos de Santa Coloma de Farners, encara que no descartem que el nombre fos més elevat. La majoria serví en infanteria (45 casos), 10 ho feren en infanteria de marina, dos a cavalleria, dos a la guàrdia civil de Cuba, un a artilleria, un altre a telègrafs, un a l'administració militar, un com a metge i un altre sense especificar.²

Trobem que un considerable grup de colomencs serví al regiment d'infanteria Princesa núm. 4, en total onze, seguits de quatre al regiment d'infanteria de marina núm. 1, i tres soldats als regiments d'infanteria Sicília 7, Tarragona 67 i Infanteria de marina núm. 3.

Només dos, que sapiguem, van servir a cavalleria: un al regiment de Camajuani, que resultà mort, i un altre al regiment de Lanceros de la Reina.

Les condicions de vida de la tropa espanyola foren duríssimes, perquè a més dels enfrontaments armats amb els rebels cubans i els nord-americans hagueren d'adaptar-se al clima tropical i a les malalties que amb gran freqüència sorgien. Els soldats que lluitaven a Cuba i Filipines cobraven 12'5 pessetes per mes de campanya, quantitats que rebien al cap de bastants mesos, si és que encara eren vius, ja que si no s'enviava als seus pares o germans. A sobre que la paga era minsa, un cop calculades les sumes a cobrar, es descomptaven les racions de pa i altres despeses fetes pel soldat!

Com a exemple il·lustratiu posarem el cas del soldat colomenc Lluís Argelaga i Gironès, enquadrat al batalló de la Unió Peninsular, núm. 2, que morí a Cuba el 31 d'agost de 1898. Estigué en campanya 10 mesos, del 8 de novembre de 1897 fins a la seva mort l'agost del 1898, a raó de 12,5 per mes; li devien doncs 125 pessetes. Li restaren 91,06 "*por raciones de pan y otros gastos*", quedant 33,94 pessetes i a això se li restava encara el 15%, amb la qual cosa els seus familiars van rebre 28,85 pessetes "*de alcances*", com a hereus del difunt.³ Als que tornaven a casa se'ls pagava, a més a més, una pensió de 5 pessetes per mes de campanya. Ignorem si aquesta paga era vitalícia.

2. Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners (AHCSCF). Fons municipal de Santa Coloma. *Correspondència*, anys 1895-1910, caps 90-108; *Excombatents de Cuba i Filipines*. Tramita-

ció de pensions, lligall 702.

3. AHCSCF. Fons municipal de Santa Coloma, correspondència 1902, capsa 97.

Sobre l'odissea personal que visqueren els soldats, poques dades ens han pervingut. Sabem que el viatge en vaixell des de Cuba fins a Barcelona durava uns 24 dies: el colomenc Lluís Rabassa i Cornell, del regiment Tetuán 45, embarcà a Cienfuegos en el vaixell *Chateau Lafacte* el 6 de gener de 1899 i arribà a Barcelona el dia 30 del mateix mes. Quina alegria de tornar a veure terra catalana després de tantes penallitats!

El recluta Pere Amat i Font serví a Cuba al regiment d'infanteria Cuba 65 i al 17è Terç de la Guàrdia Civil de la comandància de Sancti Spiritus. Va tornar a la península a bord del vapor *Lago Ontario*, que arribà a Cadis el 4 de febrer de 1899. Carles Olivera i Vidal va desembarcar a Santander el 6 de desembre de 1898, del vapor *Isla de Panay*, procedent de Cuba.

El caporal colomenc Pere Simon i Arolas, del batalló Isabel la Catòlica, tingué un comportament exemplar en una topada amb l'enemic, i li fou atorgat el Diploma de la *Cruz del Mérito Militar por acción de guerra*. Un altre soldat de Santa Coloma, Joan Roig i Ferrer, del regiment Asia 55, fou inutilitzat en campanya, perdent un membre. Se li atorgà *pensión de una cruz vitalicia*. Sabem, igualment, que Francesc Bosch i Vila lluità a la Trocha de Mariel enquadrat en el regiment Isabel la Catòlica 75, morint posteriorment de malaltia. Alguns van quedar-se a l'exèrcit com Pau Planas i Serrat, que lluità amb el regiment d'infanteria Bailén i ens consta que el 1913 era sergent.

El cost humà

Dels 64 soldats colomencs que ens consta, fins ara, que van anar a Cuba entre 1895-1898, van morir-n'hi 21, és a dir, un 32%, percentatge bastant elevat. D'aquests, sols sabem la causa de mort de quatre, i tots quatre per malalties comunes: Pere Astort i Lladó morí a Santiago de Cuba el 15 de febrer de 1897 de febre groga; Salvador Bassó i Bota morí de tuberculosi; Francesc Bosch i Vila morí a Bayano (Cuba) de diarrea crònica el 7 de gener de 1898; i Felip Ferrer i Parés morí a Càrdenas (Matanzas) de malaltia comuna. Dels altres no n'hem pogut esbrinar la causa de defunció, però suposem que ho foren a parts iguals entre malalties i ferides de combat.

Pel que fa a la guerra de 1870-1878, en moriren un mínim de vuit, la majoria a hospitals militars i infermeries de campanya; en aquesta etapa no hem pogut quantificar el nombre total de reclutes colomencs

que van ser portats a Cuba. Un altre aspecte a destacar és la manca de notícies i els llargs períodes de silenci que patien les famílies dels reclutes, com per exemple el cas del soldat Felicià Riera i Cerdà, que va morir a Guantànamo el març de 1873; a Santa Coloma no es va saber res de la seva mort fins a primeries del 1877 (al cap de 4 anys!), quan li arribà a l'alcalde colomenc una carta datada a Cuba el 30 de desembre de 1876, signada pel tinent coronel del regiment on havia servit el difunt.

Guerra a Filipines

El desenvolupament de la guerra a Filipines fou encara més tràgic que a Cuba. L'exèrcit espanyol patí una derrota total, i hagué de fugir en molts dels casos davant de la pressió dels rebels filipins i dels nord-americans. Com a mostra d'aquesta situació desesperada, podem esmentar el cas del colomenc Josep Cos i Sais, del batalló de Caçadors 13. Morí a l'hospital militar de Calomcha (Filipines), però no es va poder saber res més perquè el seu batalló hagué de fugir a corre-cuita:

*«José Cos Sais. Soldado de la 1ª compañía del batallón expecionario de Cazadores de Filipinas número 13. Murió en julio de 1897 en el hospital militar de Calomcha. No consta la causa exacta de su defunción porque el batallón en que servía tuvo que huir ante los ataques del enemigo».*⁴

Dels vuit colomencs que hem pogut documentar com a combatents a Filipines, en van morir cinc (el 62,5%), quatre d'ells a Filipines mateix i un altre a Santa Coloma a causa de la malaltia contreta en aquelles illes. Parlem del cas d'Esteve Carreras i Romaguera, que marxà a Filipines amb 20 anys, tornant a casa greument malalt. Morí al cap d'uns anys:

«Esteban Carreras Romaguera. Labrador. Fallecido en Santa Coloma de Farnés conforme justifica la partida que acompaña, el 25 de agosto de 1904, a los 26 años, de tisis pulmonar. Sirvió en el Ejército durante la última campaña de Filipinas, regresando después por enfermo».

4. AHCSF. Fons municipal de Santa Coloma, lligall 702.

Annex

SOLDATS COLOMENCS MORTS A CUBA 1895-1898

NOM	UNITAT ON SERVI	LLOC I DATA DE LA MORT
Argelaga Geronés, Lluís	R. Inf. de la Reina,2	Cuba, 31-8-1898.
Astort Lladó, Pere	Inf. de Marina	Santiago de Cuba, 15-2-1897, morí de febre groga
Bassó Bota, Salvador	R. Inf. Princesa, 4	Cuba. Morí de tuberculosi
Bosch Vila, Francesc	R. Inf. Isabel la CATòlica, 75	El seu regiment lluità a la Trocha de Mariel. Morí de diarrea crònica el 7-1-1898 a Bayano (Cuba)
Climent Casadevall, Josep	R. Inf. Sicília, 7	Cuba
Climent Callicó, Narcís	R. Inf. Princesa, 4	Cuba
Climent Fabregat, Josep	R. d'Infanteria de Marina, 1	Cuba
Ferrer Parés, Felip	B. Expedicionari de Bailén, Peninsular 1	Càrdenas-Matanzas (Cuba), 12-12-1897, de malaltia comuna.
Figueras Carbonell, Miquel	B. de Chiclana, Peninsular 5	Cuba
Figueras Puy, Antoni	B. de Chiclana, Peninsular 5	Cuba
Finestres Molins, Joan	B. Provisional de Puerto Rico 5	Desaparegut a Cuba el 1897
Folgueras, Salvador	R. de Cavalleria de Camajuani	Cuba
Gubau Campmajó, Salvador	R. Inf. Princesa.4	Hospital Militar de l'Havana
Joseph Combela, Jaume	Exèrcit de Cuba	Cuba
Moré Bosch, Salvador	Administració Militar de Cuba, 3a. Brigada	Cuba, 1898
Pérez-Terán Benito, Josep	B. de Caçadors de Tarifa	Cuba
Pou Codina, Francesc	R. Inf. Princesa 4	Sancto Espiritus (Cuba)
Roca Riqué, Aleix	R. Inf. Aragón 21	Cuba
Ruorta Pallés, Dàmas	Exèrcit de Cuba	Cuba
Solà Bualons, Miquel	R. Luchana 28	Cuba
Tarrés Coronas, Josep	Infanteria de Marina 1B, 1C	Mataura (Cuba)

SOLDATS MORTS A CUBA I PUERTO RICO 1876-1878

Bonet Durbau, Joan	B. de Caçadors de Simancas 13	Cuba, 1873
Coll, Antoni	B. d'Infanteria Valladolid, 1r. de línia, Puerto Rico	Hospital Militar de Puerto Rico, 13-1-1876
Corbera Fusté, Salvador	B. de Caçadors de Chiclana	Hospital Militar de Puerto Príncipe, 13-4-1876

Crehuet Montaner, Josep	3r. B. Voluntaris de Barcelona	Cuba, 1872
Gordony, Manuel	B. de Caçadors de Reus 15	Infermeria de Tacajo (Cuba), 10-7-1877, de febre tifoidea
Gubau, Tomàs	R. Inf. de Sevilla	Irache (Cuba) el 31-3-1878
Riera Cerdà, Felicià	R. Inf. Cuba 7	Hospital Militar de Guántanamo el 23-3-1873
Sarhegui Peruana, Domènec	R. de Muntanya d'Artilleria de Cuba	Cuba, 6-10-1874

SOLDATS COLOMENCS QUE VAN TORNAR DE CUBA

NOM	UNITAT ON SERVÍ	OBSERVACIONS
Amat Font, Pere	R. Inf. Cuba 65 i 17 Terç de la Guàrdia Civil de Cuba, comandància Sanctu Spiritus	Va desembarcar el 4-2-1899 a Càdis, del vapor Lago Ontario, procedent de Cuba
Artiga, Isidre	Inf. de Marina	Sargent
Asturiol Serra, Josep	Inf. de Marina 3 R	
Bassols Taulé, Joan	R. Inf. Sicília 7	
Bosch Planas, Josep	Inf. de Marina 1 R	
Branch Albertí	B. de Caçadors Colón 23	Voluntari
Buxadé Amat, Josep	R. Inf. Princesa 4	Caporal
Callicó Solà, Francesc	R. Inf. Princesa 4	
Camps Janer, Josep	R. Inf. Bailén 24 i Asia 55	Va tornar d'ultramar per malaltia
Castelló Oliu, Joan	R. Inf. Princesa 4	
Coll Ararà, Salvador	B. de Voluntaris del Principat d'Asturies	
Corominas Pla, Flocel	Inf. de Marina 1 R	
Cristià Viader, Josep	R. Inf. Astúries 31	Va servir a Cojumar (Havana) i va estar a l'Hospital Militar de Regla
Cruelles Fàbregues, Fèlix	Inf. de Marina 3 R	
Cullell Masferrer, Francesc	R. Inf. Tarragona 67	
Gispert Carreras, Josep	Inf. de Marina	
Huix Triola, Joan	R. Inf. Princesa 4	
Martí Carbó, Enric	Guàrdia Civil de Cuba	Va tornar a SCF el 1899
Mataró Casadevall, Mateu	R. Inf. Princesa 4	
Mola Rovira, Pere	R. Inf. Tarragona 67	
Noguer Rovira, Domènec	R. Inf. Princesa	

Olivera Vidal, Carles	R. Inf. Tarragona 67	Va desembarcar a Santander el 6-12-1898, del vapor Isla de Panay, procedent de Cuba
Planas Llisteri, Salvador	Artilleria de Muntanya 5 R	Caporal
Planas Serrat, Pau	R. Inf. Bailén	El 1913 era sargent
Prats Pastells, Miquel	B. Provisional de Puerto Rico	
Puig Viader, Josep	R. de Lanceros de la Reina, 2.º de Caballería	
Pujol Torrent, Segimon	B. de Caçadors Colón 23	
Rabassa Cornell, Lluís	R. Inf. Tetuán 45	Embarcà el 6-1-1899 a Cienfuegos, al vaixell Chateau Lafacte, i arribà a Barcelona el 30 del mateix mes
Rabassa Ribas, Salvador	R. Inf. Sicília 1	
Roig Ferrer, Joan	R. Inf. Asia 55	Inutilitzat en campanya, pèrdua d'un membre. Pensió d'una creu vitalícia
Roquet Serrat, Joan	R. Inf. Mallorca 13	
Ros Roqueta, Miquel	R. Inf. Mallorca 13	
Rota Batlló, Antoni	R. Inf. Guipúzcoa	
Salamaña Font, Joan	R. Inf. Luchana 28	Corneta
Sánchez Sierra, Salvador		
Serra Jordi, Francesc	R. Inf. Princesa 4	
Serra Vidal, Josep	B. de Puerto Rico 3	
Simon Arolas, Pere	B. Isabel la Católica	Caporal. Se li va atorgar el Diploma de Creu del Mèrit Militar per acció de guerra
Solà Carós, Francesc	B. Provisional de Puerto Rico i R. Inf. Tarragona 67	
Tolosa Cortacans, Miquel	B. de Telègrafs de Cuba	
Viader Soler, Ramon	R. Inf. San Fernando 11	
Vila Puigmolé, Salvador	R. Inf. Princesa 4	
Viñolas Pastells, Narcís	Inf. de Marina 3 R	

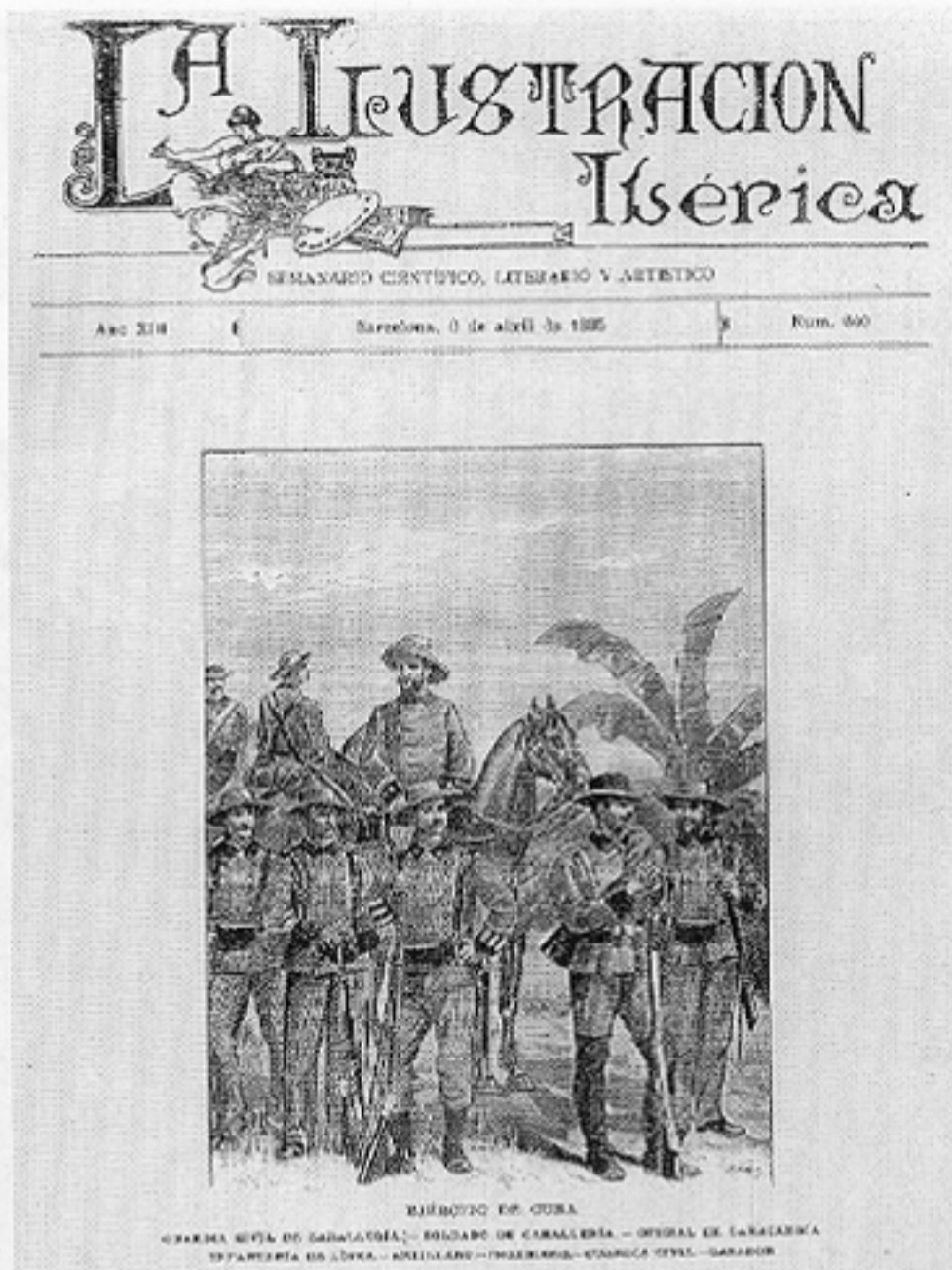
Salvador Crebuet Montaner. Aquest soldat colomenc va marxar a Cuba el 1869, allistat al Batalló de Voluntaris Catalans. Participà, doncs, en la guerra dels Deu Anys, i va sobreviure. Salvador Crehuet no va tornar a Santa Coloma, sinó que es va casar amb una noia cubana que li va donar diversos fills. Aquesta informació l'hem obtinguda gràcies a una carta que un descendent seu, Jorge Crehuet León, ha escrit fa poc a l'Ajuntament de Santa Coloma. Cal dir que el seu germà Josep no tingué tanta sort, ja que apareix al llistat de morts a Cuba el 1872.

SOLDATS COLOMENCS A FILIPINES

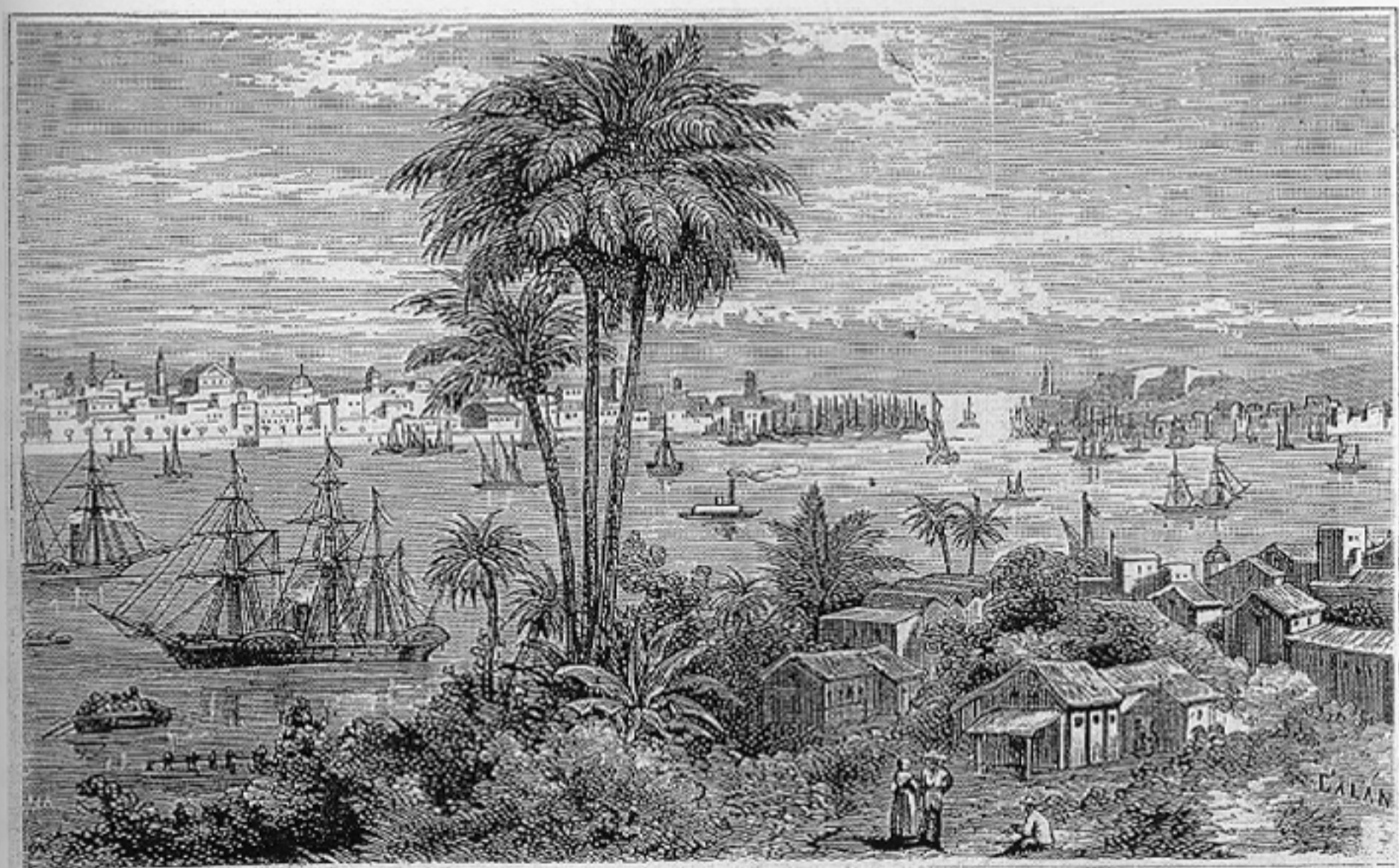
Carreras Romaguera, Esteve	B. Expedicionari de Caçadors núm. 5, 3 C, R. Astúries 31	Morí a Santa Coloma el 1904, als 26 anys, a causa de malaltia contreta a Filipines
Cos Sais, Josep	B. Expedicionari de Caçadors 13 1 C	Morí el juliol de 1897 a l'Hospital Militar de Calomcha o Calomba (Filipines)
Costa Ribas, Pere	B. Expedicionari Filipines 7	Morí a Islan (Filipines)
Martorell Codina, Joan	1 R, 2 B, 6 C. Inf. de Marina	Va sobreviure
Roca Bota, Joan	6 R d'Artilleria de Muntanya	Morí a Filipines
Serrat Sureda, Josep	1 R, Inf. de Marina	Apareix en la llista de morts de finals d'abril de 1898. Va estar a l'Hospital de Santiago de los Negros (Filipines)
Taberner Martorell, Joan	1 R, 2 B, 6 C, Inf. de Marina	Va tornar l'abril de 1899
Viñas Moré, Emili	B. Expedicionari de Caçadors Filipines 11	Sembla que va tornar

Abreviatures: R: regiment; B: batalló; C: companyia; Inf: infanteria.

Font: Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners.
Fons municipal de Santa Coloma.

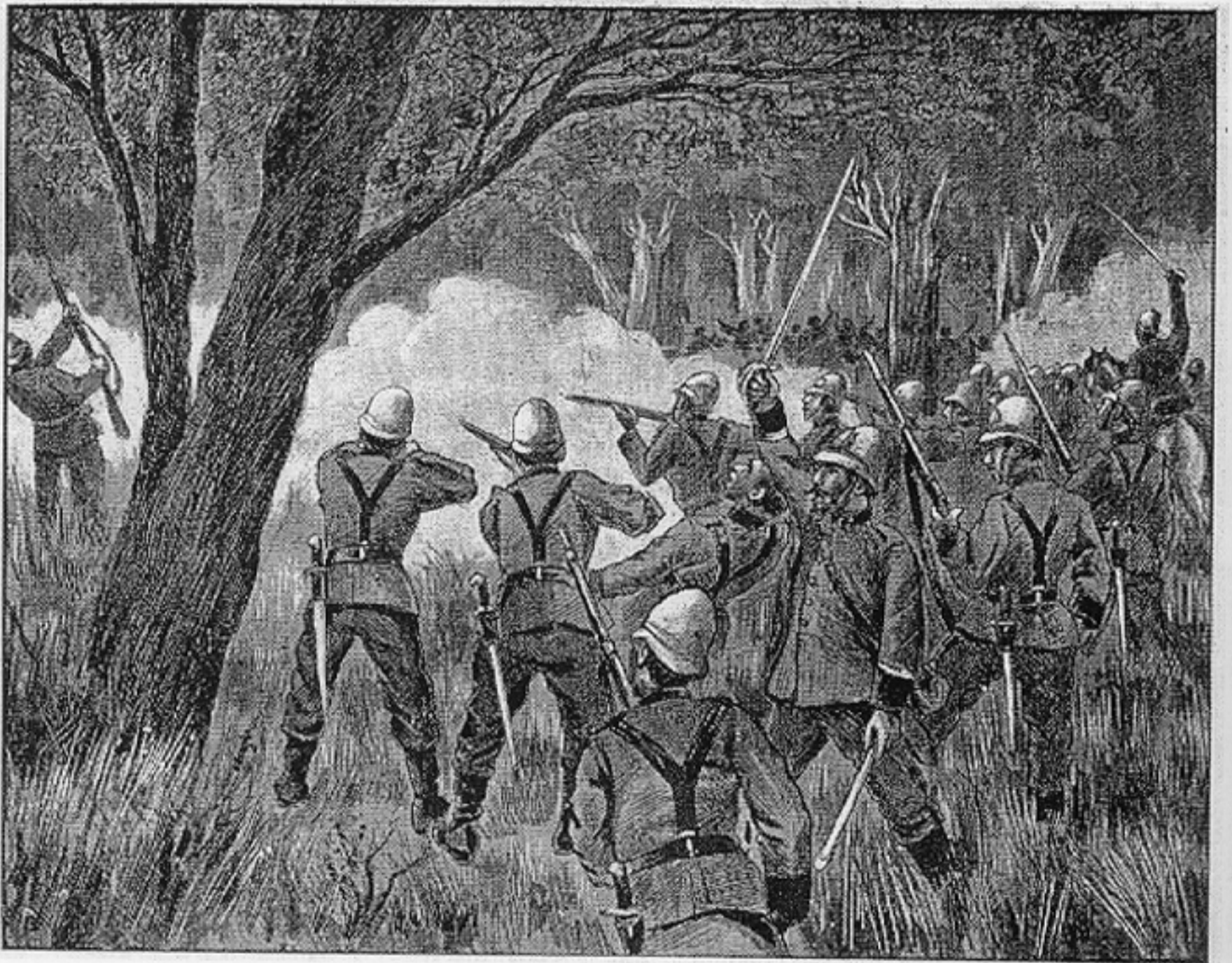
Portada de la revista La Ilustración Ibérica amb diferents tipus de tropes espanyoles a Cuba, l'abril de 1895. (Arxiu Històric Comarcal)

Vista de l'Havana el 1879, segons un gravat publicat a l'obra Historia de la insurrección de Cuba.

La columna del general Garrich atacant els insurrectes a Baire (Cuba) el 7 de març de 1895, segons il·lustració apareguda a La Ilustración Ibérica.

Tropes espanyoles rebutgen l'atac d'un grup de rebels prop de Nonucan, en el seu camí cap a Mindanao (Filipines). La Ilustración Ibérica, 1895.